

Streszczenie popularnonaukowe

Neutrinowe, spektralne byty w powieści *Solaris* Stanisława Lema, nieprawdopodobne pejzaże w malarstwie abstrakcjonistów, generujące losowe zdarzenia działania performerów i happenerów lat 60., czy komputerowe analizy ruchu widza odwiedzającego galerię sztuki – to ledwie kilka przykładów zjawisk, motywów i praktyk artystycznych, które zaczęły wyłaniać się w kulturze w XX i początku XXI wieku. Choć na pierwszy rzut oka wydają się sobie odległe, to wszystkie odpowiadają – na różne sposoby oczywiście – na upowszechnienie probabilistyki rozumianej nie tylko jako gałąź matematyki, ale przede wszystkim jako szerzej rozumiany sposób modelowania wiedzy o świecie. Należy w tym miejscu podkreślić, że probabilistyka w XX wieku przestała pełnić funkcję ledwie narzędzia matematycznego, a stała się sposobem rozumienia zjawisk fizycznych, biologicznych, społecznych, technologicznych itd. Albowiem kiedy nauka stanęła przed wyzwaniem badania bardzo złożonych systemów (na przykład na poziomie subatomowym lub globalnym), użytecznych narzędzi analitycznych i poznawczych dostarczyły przede wszystkim statystyka oraz teoria prawdopodobieństwa. Nieuchronnie prawdopodobieństwo stało się kategorią o szerszym znaczeniu poznawczym, jednakże – co należy podkreślić – nikt nie podjął się do tej pory zadania, by zbadać ten temat w kontekście kultury. Biorąc pod uwagę owo epistemologiczne znaczenie probabilistyki, zamierzam podjąć się zbadania różnych zjawisk w kulturze XX wieku, które można rozumieć w kategoriach operacyjnych. W tym celu, inspirowany się probabilistycznymi teoriami naukowymi oraz filozoficznymi projektami inspirowanymi teorią prawdopodobieństwa, zamierzam stworzyć odpowiedni zestaw pojęć koniecznych do ich analizy.

Prowadzone przeze mnie badania będą więc miały na celu przeświecenie wielu zjawisk kulturowych przez pryzmat probabilistyki. Z takiej perspektywy spektralne byty w *Solaris* Lema można pomyśleć jako próbę stworzenia nowej probabilistycznej i relatywistycznej ontologii, a abstrakcyjne obrazy surrealistów zrozumieć jako odpowiedź na kryzys przedstawialności w fizyce. Moim celem nie jest jednak samo zaproponowanie nowych odczytań znanych zjawisk, ale przede wszystkim stworzenie teorii i pojęć, które umożliwią refleksję nad kategorią prawdopodobieństwa w horyzoncie kulturowym. Znaczenie mojego projektu stanie się jednak zrozumiałe, dopiero gdy zdamy sobie sprawę z tego, że probabilistyka skrycie – za pośrednictwem „probabilistycznych automatów”, czyli komputerów, oraz technologii masowego zarządzania – w zasadniczy sposób kształtuje doświadczenie współczesnego człowieka. Aby odzyskać probabilistykę z rąk naukowców i specjalistów, musimy uświadomić sobie kulturowe znaczenie tej dziedziny wiedzy.